

*Мр Љиљана Рудић-Димић,
шеф Одсека за ауторско и сродна права,
Завод за интелектуалну својину, Београд*

Колективне организације за остваривање ауторског и сродних права – својински облик и приватизација

Резиме

Аутор све чешће није у могућности да свеобухватно и систематски тражи сва појединачна коришћења својих дела (нпр. емисионања појединачних радио и ТВ станица као ни да са сваком од њих лично преговара о давању дозволе за јавно емисионање својих дела).

Чланство у организацијама за колективно администрирање ауторским правима остворено је за све ауторе односно носиоце ауторских и сродних права, без обзира да ли су исти композитори, писци, фотодографи, музичари, или инжињери-дизајнери, као и њиховим удружењима.

„Традиционалне“ организације за колективно остваривање права делају у своје име и за рачун својих чланова, преговарају са оне и услове коришћења заштићених дела, издају дозволе за ауторизоване облике коришћења, убирају и дистрибуирају прилике. Индивидуални носилац права није при томе непосредно „умешан“ ни у једну од предузетих радњи.

Предлог новог Закона о ауторском и сродним правима Србије и Црне Горе, према је по реду тематике који артикулише делатности колективних организација за остваривање ауторског и сродних права (пре негога ЗАП из 1978., ЗАСП из 1998.), и по чл. 149. до 174.

*Суштина колективних организација јесте да су оне увек непрофитног карактера и са тачно прецизираним овлашћењима и наменом, са којом настојају у правном промету, у складу са прелиходно издајом дозволом за рад која је издајна на основу важећег *lex specialis*. Ове организације због своје малобројности, и даље незаслужено немају препознатљиву форму у Закону о предузећима, па се њихова делатност сврстава у шири појам делатности пословних удружења.*

Кључне речи: *колективно управљање, „Интернет уговори“, „традиционалне“ организације за колективно остваривање права, могућности приватизације колективних организација у СЦГ*

Аутор дела располаже ексклузивним правом да дозволи или забрани коришћење свог дела... Дакле, писац може дати пристанак да се његово дело изведе на сцени као позоришни комад под одређеним и претходно договореним условима (изворно дело или адаптација), писац може преговоре са издавачем о издавању и дистрибуцији свога дела регулисати *inter partes* уговором, композитор, независно од музичког жанра, може дати сагласност да се музичко дело и његова интерпретација уврсти на компакт диск, као трајни носач аудио записа...Ови примери, илуструју како аутори и носиоци права могу лично и непосредно остваривати своја права.

Други примери указују пак како је индивидуално управљање правима виртуелно реално али у стварности готово немогуће, посебно везано за одређене типове коришћења дела и читав низ практичних разлога... Аутор све чешће није оспособљен да свеобухватно и систематски прати сва потенцијална коришћења својих дела (нпр. да прати програме појединачних радио и ТВ станица као ни да са сваком од њих лично преговара о давању лиценце за јавно емитовање својих дела). Са друге стране, није практично за једно нпр. емисионо предузеће да тражи појединачну дозволу од сваког аутора за коришћење- јавно емитовање, реемитовање, сателитско емитовање, сваког појединачног ауторског дела. Број музичких дела који се преноси путем тв сваке године, и хиљаде носиоца права на овим делима којима треба прићи ради ауторизације, ову мисију учинио би немогућом. Веома непрактичан и за управљање реално немогућ, индивидуални приступ овим облицима коришћења дела, посебно за носиоца права и за кориснике дела, и то је још у 19. веку, створио је потребу за оснивањем организација за колективно остваривање права. Основна улога колективних организација, упрошћено посматрано, јесте да премоште јаз између ствараоца и корисника, макар у неким „кризним“ областима.

Зашто је неопходно колективно администрирање правима?

Сви ћемо се сложити да су композитори, писци, музичари, певачи, интерпретатори и други талентовани појединци, стваралачка категорија друштва и креатори културног идентитета сваке уређене заједнице. „Радионица“ нашег културног живота, обогаћена је њиховим креативним печатом. У циљу развоја оригиналних уметничких талената и даљег охрабрења у креирању, свака држава кроз свој правни систем и културну политику, мора дати допринос, иницијативу и подстрек овим креативним појединцима, који један од својих најфундаменталнијих облика има у виду накнаде за свако појединачно коришћење њихових дела. Положај стваралаца мора бити изванредан и материјално награђен.

Ко су чланови?

Чланство у организацијама за колективно администрирање правима отворено је за све носиоце ауторских и сродних права, без обзира да ли су исти композитори, издавачи, писци, фотографи, музичари, или интерпретатори, као и њиховим удружењима и еснафима. Приступањем колективној организацији, чланови добијају своју стручну службу усмерену на мониторинг, прикупљање и дистрибуцију њихових тантијема. Пуномоћја у виду типских формулара, пријаве дела и сл. чине документацију на основу које колективне организације остварују права и везу између коришћења дела и плаћања тантијема за извршено коришћење дела које се има извршити носиоцу права.

Дела из тзв. „заштићеног репертоара“ одређују се, категоришу и вреднују по својој сложености и естетици на основу посебних аката организације, као домаћи или инострани заштићени репертоар (међународни репертоар представља ауторска дела (не)домицилних стваралаца које штите и остварују њихове домицилне колективне организације у свету).

Сегменти права који се најчешће одстварују посредством колективних организација

Колективне организације, најчешће посредују код коришћења ауторског односно сродних права путем:

- јавних извођења (музичка дела извођена на начин који задовољава критеријум „јавности“);
- емитовања (директно, одложено, реемитивање нпр. на радију или телевизији);
- механичке репродукције музичких дела (трајни снимци дела на MC, CD, мини – дискове, или друге носаче са својством трајног снимка);
- интерпретаторских права у драмским делима (представе);

- репрографије и репродукције књижевних и музичких дела (фотокопирање, хегах и дигиталне копије);
- сродних права (права интерпретатора, произвођача фонограма у циљу прибављања накнада за јавни пренос или комуникацију са јавношћу путем фонограма), и др...

Како се реализује колективно управљање?

Постоје различите форме организација за колективно остваривање права односно групације ових организација, зависно од категорије дела и права која су у питању.

„Традиционалне“ организације за колективно остваривање права, функционишу у своје име а за рачун својих чланова, преговарају стопе и услове коришћења заштићених дела, издају лиценце за ауторизоване облике коришћења, убирају и дистрибуирају тантијеме. Индивидуални носилац права није при томе непосредно „умешан“ ни у једну од предузетих радњи.

Организације „one-stop-shop“, јесу нека врста симбиозе аутономних организација за колективно администрирање правима, које нуде корисницима централизован извор у коме се дозвола за коришћење разнородних дела може лако и брзо добити. Растућа је тенденција за прописивање услова за рад оваквих организација „one – stop – shop“, на рачун растуће популарности мултимедијалних дела (продукције настале од неколико врста дела, укључујући и компјутерски софтвер), који захтевају широк спектар ауторизација.

У принципу, и једне и друге колективне организације преговарају са корисницима (нпр. радио станице, емисиона предузећа, дискотеке, биоскопи, ресторани, превозници и др.) или групом корисника, и ауторизују их на коришћење ауторских дела са свог заштићеног репертоара под одређеним, договореним условима. На бази своје документације (информација о члановима и њиховим делима) и програма достављених од корисника (нпр. кошуљице програма изведених дела на радију), колективне организације првобитно прикупљају а потом и дистрибуирају ауторске тантијеме својим члановима на основу правила о репартицији.

Стопа која покрива административне и материјалне трошкове, а у неким земљама и културне и промотивне активности (некадашњи *У.К.Д. фонд* за унапређење културне делатности), одбија се од убраних ауторских тантијема, и представља искључиво трошкове рада стручне службе сваке колективне организације. Износи који се плаћају носиоцима права фактички кореспондирају са употребом њихових дела.

У области драмских дела и тзв. „великих“ ауторских права (сценарија, пантомима, балет, драме, опере, мјузикли), пракса колективних организација је доста различита, почев од тога да ове организације наступају у својству агената уметника кога заступају. Исте преговарају о генералном (колективном) уговору са организацијама које представљају позоришта, у којим уговорима је предвиђен мини-

мум услова модификованих за потребе експлоатације конкретних уметничких дела и интерпретација.

У области штампаних дела (књиге, магацини, друга периодична издања, новине, репортаже, текстови песама) колективне организације су углавном „умешачи“ са циљем гарантовања права на репрографску репродукцију, другим речима у давању дозвола да се заштићени материјал фотокопира од стране институција и система као што су библиотеке, пословни системи, универзитети, школе и асоцијације потрошача.

Где колективне организације врше своје задатке?

Примена националних закона који утврђују права у домену књижевних и уметничких дела и у области сродних права, има ефекта само у границама те земље. У складу са принципом националног третмана и принципима установљеним како путем *Бернске конвенције* тако и *Римске конвенције*, страни носиоци права третирају се на исти начин као и домаћи држављани. Овај принцип примењује се и од стране колективних организација, које на основу уговора о реципрочном заступању, администрирају страни репертоар на својој националној територији, размењују информације и плаћају накнаде страним носиоцима права.

Током деценијске праксе колективне организације у домену плаћања иностраних тантијема за недомицилне ауторе, развиле су два основна принципа:

- „традиционални *принцип*“ размене документације о извођењима и припадајућих тантијема преко границе;
- „иновирани *принцип*“, где свака колективна организација, на основу реципрочних уговора, задржава тантијеме убрале по основу коришћења дела иностраних аутора и те износе улива у општи фонд за расподелу својим домицилним ауторима, и *vice versa*.

Привредна и културна димензија

Колективно управљање представља важан сервис у свету креативних уметности. Ажурирањем ових права, систем награђује креаторе и ствараоце дела у окружењу које им пружа адекватну ауторскоправну заштиту, и један ефикасни систем за управљање правима. Оваква ситуација охрабрује креатора да допринесе развоју сегмената културе, привлачи страна улагања и ствара извеснијим статус аутора.

Неке од постојећих колективних организација нуде и програме социјалне заштите својим члановима (систем PLR у Великој Британији). Бенефиције често укључују помоћ при лечењу или осигурање, као и ануитете за пензију или неку врсту гарантованог прихода који се заснива на чланству и примљеним хонорарима.

Организације за колективно остваривање права често су покровитељи културних активности, у циљу промоција националног репертоара дела ...

Са друге стране, посматрано у привредним оквирима, индустрије забаве у најразвијенијим земљама света заузимају изузетно висока места у учешћу у националним економијама и националном дохотку, и запошљавају велики број људи, са сталном тенденцијом раста... (у САД на 5 месту испред производње аутомобила).

Колективне организације и дигитално окружење

Ауторска дела се у растућем тренду достављају и користе у дигиталној форми, посредством глобалних мрежа као што је Интернет.

У „on - line“ свету новог миленијума, администрирање правима добија нову димензију и захтева прилагођавање рада колективних организација, али и истовремено потврђује супериорну потребу њиховог постојања. Заштићена дела, сада су масовно у дигиталној форми, компресована, складиштена „од и ка“ кориснику, копирана и дистрибуирана путем Интернета на било коју дестинацију у свету.

С тим у складу, многе колективне организације развиле су системе за „on – li- ne“ доставу информација који се односе на лиценцирање ауторских дела, мониторинг употребу, прикупљање и дистрибуцију накнада различитим категоријама аутора дела - посебно у дигиталном окружењу.

Два међународна уговора закључена су 1996. године (*WIPO WCT* и *WIPO WPPT*), под покровитељством *WIPO*, како би кореспондирани изазовима које заштита и остваривање ауторских и сродних права имају у дигиталној ери. Познати су као „Интернет уговори“, и између осталог нуде решења која се односе на мере технолошке заштите и превенције и права на управљање информацијама у дигиталном окружењу, при чему за циљ имају да носиоци права буду заштићени када се њихова дела дисеминирају путем Интернета итд.

Колективне организације у Србији и Црној Гори - законске могућности

Предлог новог *Закона о ауторском и сродним правима Србије и Црне Горе*, трећи је по реду законски текст који артикулише делатност колективних организација за остваривање ауторског и сродних права (*пре њега ЗАП из 1978., ЗАСП из 1998.*).

Његова решења детаљно и јасно даље постављају квалитативне и формалне услове за оснивање организација. Захтеви су:

- организација се не оснива ради стицања добити;
- организација подразумева одређену специјализацију у складу са својим статутом;
- постојање монопола на целој територији Србије и Црне Горе (*члан 149.*);

- у остваривању права на накнаду, носиоци права дају налог организацији да у своје име а за њихов рачун наплати накнаду од корисника (*члан 150.*);
- оснивачи могу бити аутори, носиоци ауторског односно сродног права и/или њихова удружења (*члан 151.*);
- оснивачки акт представља одлука односно уговор о оснивању (у зависности од броја оснивача);
- оснивање организације везано је за претходно добијену дозволу за обављање делатности организације коју издаје надлежни орган државне заједнице – Завода за интелектуалну својину (*члан 154.*);
- организација прилаже и предлог статута, доказ о пословном седишту у СЦГ, доказ о већини односно репрезентативном броју носилаца права, као и доказ о кадровској, техничкој, финансијској и организационој претпоставци за рад;
- по добијеној дозволи, организација стиче својство правног лица уписом у регистар у који се уписују привредна друштва односно други облици организовања у складу са одредбама закона који уређује обављање делатности (*члан 159.*);
- организацијом управљају њени оснивачи у складу са статутом, а органи организације јесу скупштина, управни и надзорни одбор и директор (*члан 160.*);
- у складу са статутом организација издваја део оствареног прихода од корисника за покриће трошкова свога рада (*члан 165.*);
- на рад организације сходно се примењују одредбе закона којима се уређује правни положај предузећа, ако *lex specialis*-ом није другачије одређено (*члан 166.*).

Досадашњи модалитети приликом оснивања и регистрације колективних организација

Приликом регистрације у Привредном односно Трговинском суду у Београду (све регистроване организације имају своја пословна седишта у Београду), исте су имале обавезу да се као предлагачи за упис у судски регистар консолидују са аспекта захтева постојећег облика регистрације који познаје актуелни закон који регулише рад предузећа.

Једина колективна организација која је постојала пре доношења ЗАСПА из 1998.године, имала је обавезу да се усклади са одредбама овог закона, и иста је своју регистрацију из статуса друштвене организације – за обављање друге друштвене делатности, трансформисала у пословно удружење односно организацију која се бави остваривањем и заштитом ауторских права. (ранији шифрарник делатности је подразумевао шифре 110904- заштита ауторских права, а касније и шифре које су се односиле на делатност пословних удружења 91110- али у духу екстензивног тумачења делатности као остваривања ауторског и сродних права-колективно, чиме је пракса надопунила систем класичне регистрације).

Дијапазони поменутих оснивача били су од еснафских удружења аутора и стваралаца, до произвођача одређених трајних носача звука и/или звука и слике, регистрованих за делатност за коју је дозвола затражена.

Велика већина оснивача, дакле, била су приватна предузећа, што иде у прилог тези да колективне организације не могу бити изузете од процеса приватизације.

Могућности и обавеза приватизације у складу са Законом о приватизацији („Сл.гласник РС“, бр. 38/2001), односно Законом о изменама и допунама Закона о приватизацији („Сл. гласник РС“,бр. 18/2003)

Цитирани прописи подразумевају следеће релеванте околности:

1. чињеница да предмет приватизације обухвата колективне организације са аспекта да исте нису изузете посебним прописима;
2. чињеница да колективне организације имају своје пословно седиште и имовину;
3. поставља се питање код чл. 9. овог закона, да ли се модели приватизације могу боље остварити као модел преноса капитала без накнаде или продаја капитала. Наиме, ако се ради о продаји капитала, у којој мери се делатност колективних организација као еснафска и профилисана, не сме мењати;
4. да ли се и на који начин може прихватити модалитет предвиђен чланом 11. закона, где се предвиђа могућност преноса акција запосленима, у случају колективне организације то је постојећа Стручна служба као извршилачки сервис за потребе аутора/носиоца права, која би преносом акција запосленима постала њихово власништво;
5. рокови за спровођење приватизације су општи и обавезујући за сва предузећа;
6. на колективне организације могу се применити модалитети да купци могу бити домаћа односно страна правна односно физичка лица, као и лица која могу да се удруже, што је употребљив модалитет да чланови и оснивачи колективне организације могу постати и власници исте организације.

Суштина, односно специфичност колективних организација јесте у томе да су оне увек непрофитног карактера и са тачно прецизираним овлашћењима и наменом, са којом наступају у правном промету, у складу са претходно издатом дозволом за рад која је дата на основу важећег *lex specialis*. Исте организације и даље, немају своју препознатљиву форму у Закону о предузећима, па се њихова делатност сврстава у шири појам делатности пословних удружења.

Приватизација стручних служби ових организација, посебно кроз модалитет могућности преноса акција запосленима, где би стручна служба за потребе чланова и оснивача била приватно предузеће, док би управљање организацијом било из редова оснивача и чланова, сасвим је прихватљив модел.

**Ms.Ljiljana Rudić-Dimić, LL.M,
Head of the Copyright and Related Rights Department,
Intellectual Property Office, Belgrade**

Collective Organizations for Enforcement the Copyrights - the Ownership Form and Privatization

Summary

Authors are more often in the position of non accessibility to over all estimate and follow all potential using of their works (public broadcasting of singl radio and TV stations, lack of the possibility to negotiate with each of them regarding the issuing the licence on behalf of the authors regarding that very broadcast,etc.).

***Membership** in the collective management organizations is open for all authors and right holders of copyright and related rights, regardless of thier profile – composers, publishers, writers, photographers, musicians, performing artists, and to their associations.*

„Traditional“ organizations for the collective administration of rights perform in their own name but on behalf of their members, negotiate the rates and conditions for use of their protected material, issue licenses for the authorized means of use, collect and distribute authors fees. Individual members are not directly involved in any of mentioned acts.

*Draft of **Law on Copyright and Related Rights of SMN**, is third law which recognises structure of collective management organizations (before ZAP from 1978, ZASP from 1998), in articles 149 till 174.*

***Signification of collective management organizations** lies in their non-profit character, with previously determined goals for achivement, and authorizations for taking steps in the economic turnover, in compliance with the license previously issued, on the basis of the *lex specialis* law. These organizations, small numbered, do not have the recognizable form in the current Law on Enterprises, so their administration is grouped under the business associations, in general.*

Key words: *collective management, „Internet treaties“, „traditional“ organizations for collective management of rights, possibility that collective management organizations went into the private sector in SMN.*